

Japanisk höst

Eric Wahlsteen
Text och foto

Japan presenterar en enormt rik flora som trädgårdsamatören tidigt kommer i kontakt med. Härifrån hämtar vi några av våra standardväxter för trädgårdar och parker, men här finns även riktiga rariteter. I denna artikel presenterar jag några av de växter som vi träffade på under en resa på den japanska ön Honshu.

Den sena hösten är kanske inte det självklara valet för en resa till de Japanska bergen, men ibland får man ta tillfällena när de kommer.

Flygresan var till bra pris och vi kunde ta ledigt de två veckorna som krävdes, varför vi första veckan i november lämnade Sverige för japanska Nagoya.

Den första lokalen vi besökte var en subalpin skog en timmes bussresa utanför staden Chino (Nagano prefektur, se kartan) på sydcentrala delen av ön Honshu. Vårt boende var beläget på omkring 1 500 m höjd och vi kom att vandra upp till omkring 1 800 m och senare ner till omkring 1 000 m.

På omkring 1 500 m bestod skogen runt vårt boende huvudsakligen av lärkskog (*Larix kaempferi*) med inslag av japansk ek (*Quercus serrata*), japansk tall (*Pinus densiflora*), ädelgran (*Abies firma*) och kamtjatkabjörk (*Betula ermanii*) [3]. Här bildar den japanska eken allt från ett litet till ett stort lövfällande träd med slanka, som unga ludna grenar. Den förekommer i stora delar av Japan men även på Kurilerna, Korea-halvön och i Kina. Den står nära *Quercus mongolica*, men urskiljs lättast genom de betydligt längre bladskaften. Kamtjatkabjörken i sin tur har ett utbredningsområde liknande den japanska ekens då den förekommer från Kina till Kamtjatka genom Nordkorea, Sakhalin och Kurilerna till norra och centrala delarna av

Japan. Den urskiljs genom sina grova lenticeller och den i sjök avflagnande barken men främst av de upprätta hängena.

Buskskiktet dominerades helt av knähög till midjehög sasabambu [2] med inslag av liguster, en, berberis och benved (*Euonymus* aff. *sieboldianus*) [5]. Enen (*Juniperus rigida*) är en av Japans fyra olika enar och urskiljs genom sina små kottar (6–9 mm) och de långa barren. Den bildar en upprätt buske eller ett litet träd med något hängande skott och purpursvarta, som unga blånande kottar. Benveden hör till de vanligare med utbredningsområde i i stort sett hela Japan, Kurilerna, Sakhalin, Manchuriet, Korea och Kina. Rostvin (*Vitis cognitiae*) påträffades klättra tämligen högt i trädvegetationen, längre ner i vegetationen återfanns ett klättrande try med vackert röda bär. Fältskiktet var i stort utkonkurrerat av sasabambun men vid vägskäringar och i bryn framstod enstaka arter, såsom näva och stormhattar. Där sasabambun var mindre dominant täcktes marken av pyrola (*Pyrola japonica*) och en strutformad ormbunke.

Följande dag vandrade vi leden i riktning mot berget Aka-dake till en höjd av omkring 1 800 m. Skogen utgjordes fortfarande huvudsakligen av lärk med inslag av japansk hemlock (*Tsuga diversifolia*) [7], *Abies firma* och japansk ädelcypress (*Chamaecyparis obtusa*) men ersattes stundom av stora bestånd av japansk björk

1. *Boenninghausenia japonica*

2. *Sasa-bambu*, *Sasa* sp.

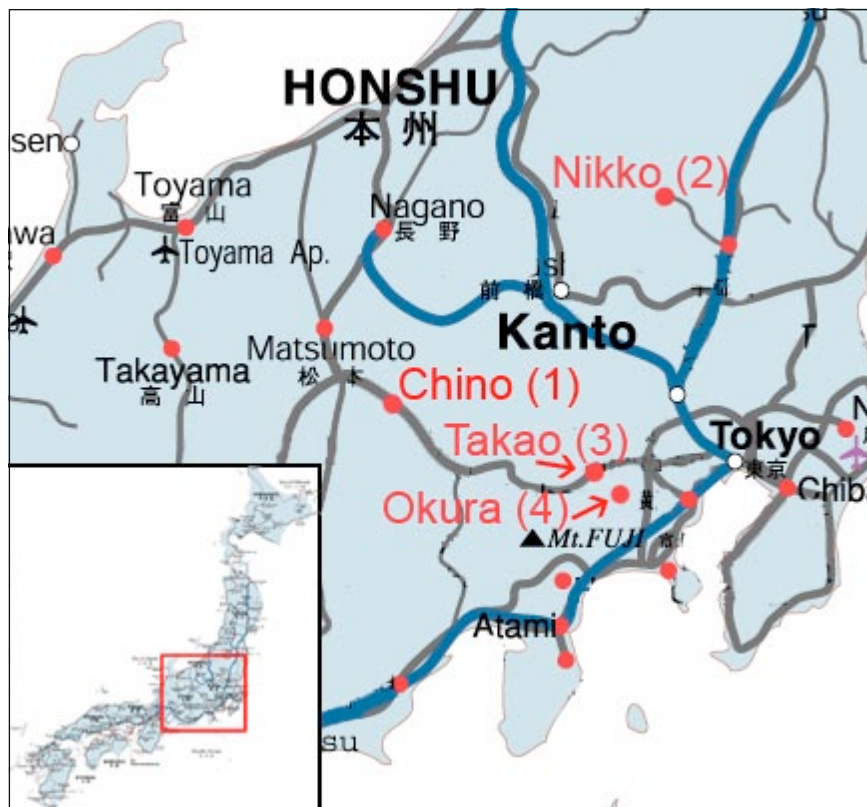
3. Kamtjatkabjörk, *Betula ermanii*

(*Betula platyphylla* var. *japonica*). Ädelgranen (*A. firma*) påträffades ofta under resan och var för oss den vanligaste granen. Den urskiljs ganska enkelt genom att ha behårade års-skott, men främst genom det i spetsen tydligt tvådelade barret. Den andra ädelgranen som påträffades under resan var *Abies ve* [5], vilken har något urnupen spets, men a [5] den vassa dubbelspetsen. Beträffande den japanska björken skiljs den från kamtjatkabjörken genom de smalare och otydligare lenticellerna och den betydligt mer sammanhängande barken. Den tillhör samma sektion som vår vårtbjörk (*Betula pendula*) och framtida taxonomiskt arbete kommer antagligen resultera i att dessa slås ihop till endast vårtbjörk. Här framträdde även ett mäktigt exemplar av kamtjatkabjörken (*B. ermanii*) och enstaka lönnar. Buskskiktet var under denna vandring rikare, även om den huvudsakligen begränsade sig till brynen invid leden. Här framstod berberis, lövfällande och städsegrön rododendron, spireor, hortensia, slide, *Euonymus* aff. *sieboldianus*, rostvin, parkaralia (*Aralia elata*) och japansk konvaljbuske (*Clethra barbinervis*) [4]. Parkaralian känner de flesta till från våra trädgårdar där den blir en 3–4 m hög buske med stora, dubbelt sammansatta blad och blommor under sommaren med enorma blomställningar. Här växte den i vägkanten och bildade endast ett mindre, avlövskott, antagligen tillbakaskuren vid röjning invid vägen. *Clethra barbinervis* var ganska vanlig här och vi kom att se den även på andra lokaler. Den bildade ett mindre, flerstammigt träd eller en stor buske med mycket vacker, måleriskt mönstrad bark. Kvar av sommarens långa, vita blomställningar satt de något rufsiga fröställningarna som avtecknade sig mot den grå himlen. Fältskiktet bestod av akleja, stormhattar, ormbunkar, timjan (*Thymus quinque-*

costatus) [6] och rutor (*Thalictrum* ssp.) *Thymus quinquecostatus* är Japans enda timjan och den har ett utbredningsområde från Mongoliet och Sibirien genom Manchuriet och Kina till Koreanska halvön. I Japan förekommer den på de södra och centrala öarna. Som sina artfränder är denna timjan aromatisk, bildar ett lågt ris och förekommer på soliga och steniga platser.

Eftersom i stort sett alla träd och buskar var avlövsade denna novemberdag på dryga 1 500

m höjd, beslutade vi oss för att lägga eftermiddagen på lägre höjder. Sträckan upp till vårt boende var dock kraftigt bebyggd och vegetationen stundom tydligt kulturpåverkad. Enstaka arter är dock värda att nämna: japansk valnöt (*Juglans ailanthifolia*) växte i blandskog och

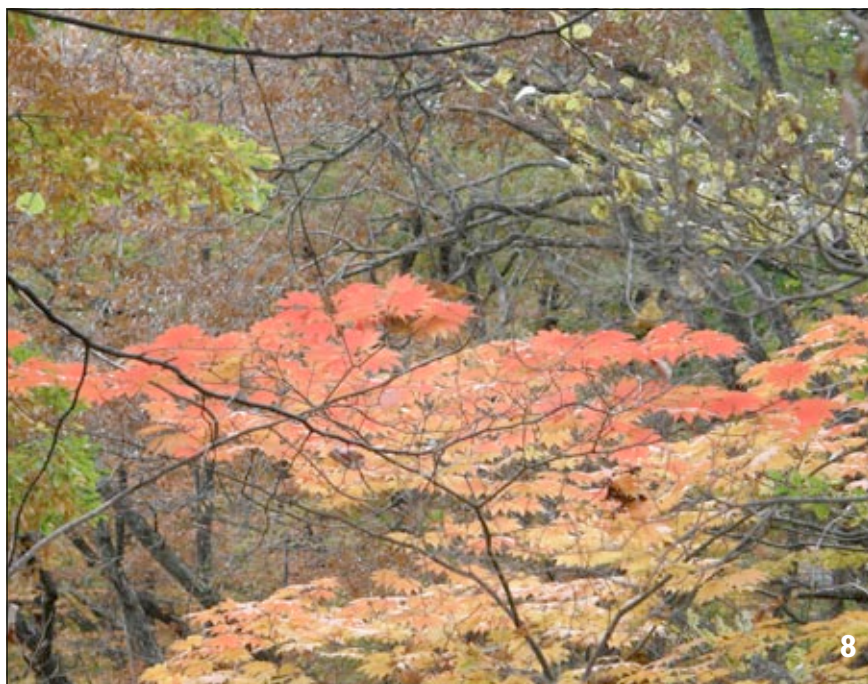
4. Bark och stammar hos japansk konvaljbuske, *Clethra barbinervis*.

5. *Euonymus* aff. *sieboldianus*

6. Den japanska timjanen *Thymus quinquecostatus*.

7. Japansk hemlock, *Tsuga* [5]

8. Solfjäderslönn, *Acer japonicum*

9. Jag med mitt livs skenkamelia, *Stewartia pseudocamellia*.

10. Kryptomeriaskog med *Hydrangea hirta* som buskskikt.

vippvallmo (*Macleaya cordata*) förekom i gles lövskog och i gläntor.

Efter en dags resa anlände vi till staden Nikko (Tochigi prefektur, se kartan) belägen tio mil rakt norr om Tokyo. Här bodde vi på omkring 600 meters höjd och kom att röra oss upp till omkring 800 m. Vegetationen hade nu förändrats och här återfanns två tydligt åtskilda vegetationstyper: kryptomeriaskog och lövskog. Novemberdagen i den mörka kryptomeriaskogen är relativt snabbt avhandlad. Buskskiktet bestod nästan uteslutande av den i höstfärg gyllengult brinnande hortensian *Hydrangea hirta* [10] medan bladverket hos örten *Boenninghausenia japonica* (Rutaceae) [1] och enstaka skuggliljor (*Tricyrtis* sp.) utmärkte sig i fåltskiktet. *Hydrangea hirta* är helt klart sällsynt i våra trädgårdar och har nog förbisetts av plantskolorna då den inte är så prålig som våra mer kända arter. Den bildar inte de stora, sterila blommorna som vi

är vana vid t.ex. hos *Hydrangea macrophylla*-hybriderna, utan endast ett purpurviolett kuddliknande knippe. Bladverket är dock friskt, bladformen attraktiv och de exemplar vi såg var aldrig högre än omkring metern. En som jag ser det tillräckligt snygg buske för att platsa hos den intresserade trädgårdsamatören.

Desto rikare var lövskogarna norr om Nikko. Här återfanns solfjäderslönn (*Acer japonicum*) [8] i brinnande orange och eldröd höstskrud och bestånd av klockbusken *Enkianthus subsessilis* eller möjligen *E. nudipes* likaså lysande i gyllene höstfärger. De båda arterna av klockbuske skiljs åt genom behåringen på klasens blomkaft, något som möjligen låter sig göras de första veckorna i juni, men knappast i november när behåringen har skavts bort under sommarens monsun. Arterna urskiljs genom blomställningens klase (inte flock) och att frökapslarna förblir hängande (hos den mer välkända *E. campanulatus* vänder sig frökapslarna uppåt). Enstaka, men enorma exemplar av japansk skenkamelia (*Stewartia pseudocamellia*) [9], junimagnolia (*Magnolia obovata*) och japansk halebok (*Ostrya japonica*) stod spridda i den skogsdominerade skogen. Här träffade vi även på den märkliga avenbokslönnen (*Acer carpinifolium*) [11, 12] som verkligen gör skäl för sitt namn. Vid första anblicken ser trädet helt klart ut som en avenbok med stora, vackra blad och karakteristiskt djupt skuren nervatur. Men den uppmärksamma ser att bladen är motsatta (ej strödda som hos avenboken) och att denna "avenbok" dessutom bildar näsor. I buskskiktet utmärkte sig glaspärlebusken (*Callicarpa* aff. *japonica*) [17] med i purpurlysande bärlika stenfrukter, japansk feberbuske (*Lindera obtusiloba*) med sina enorma, vinröda vinterknoppar men även olika lövfällande rododendron. Stundom utkonkurrerade sasabambun såväl ört- som buskvegeta-

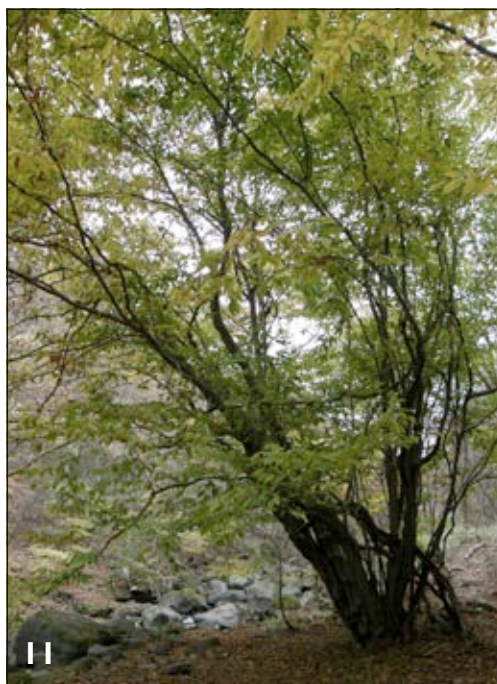

tionen, med undantag av enstaka kobrakallor (*Arisaema* sp.) som med sina ceriseröda klubbor stod strödda i sasan. Olika blåregn (*Wisteria floribunda* och *W. brachybotrys*) slingrade sig runt trädens stammar för att kasta sig ut i ljuset över dess kronor och på de branta vägskränningarna återfanns enstaka funkior (*Hosta* sp.)

Bara en dryg timmes tågresväst ut från Tokyo ligger berget Takao (se kartan). Det är ett populärt resmål för Tokyoborna och väl exploaterat och lättillgängligt för turister. Vegetationen är välbehållen och mycket rik eftersom berget är ett gammalt tempelområde.

På omkring 500 m höjd började vandringen uppför berget. Vegetationen var tämligen ensartad och bestod huvudsakligen av mycket gles kryptomeriaskog med inslag av ädelgran, men även stora områden av ren lövskog. Trädskiktet var således sammansatt av enorma exemplar av kryptomeria (*Cryptomeria japonica*), katsura (*Cercidiphyllum japonicum*) [15], *Magnolia obovata*, japansk lönn (*Acer platanifolium*), japansk idegran (*Taxus cuspidata*), avenbokslönn *Acer carpinifolium*, ädelgran (*A. firma*), bok och troligen kinesiskt såpbärsträd (*Sapindus mukorossi*). Även om vi inte bockade av alla ekarna skulle *Quercus salicina*, *Q. glauca*, *Q. acuta* och *Q. myrsinaefolia* återfinnas i denna skog.

Buskskiktet var rikt och varierat. Här fanns svepehortensia (*Hydrangea involucrata*) [16], hortensia (*Hydrangea macrophylla*), vinterbär (*Skimmia japonica*), orixa (*Orixa japonica*, Rutaceae), sichuanpeppar (*Zanthoxylum piperitum*), aukuba (*Aucuba japonica*) och flera olika bambu. Orixa är nog dåligt känd hos de flesta nordliga trädgårdsamatörer, den bildar en lövfällande buske på omkring tre meter med starkt aromatiska skott och blad. Blomningen liksom fruktsättningen är ganska oansenlig, men bladverket är friskt ljusgrönt och något blankt. När-

11

12

stående Orixa är sichuanpeppar (*Zanthoxylum*) vilken inte heller har uppenbart prydnadsvärde mer än de vackra sammansatta bladen och den om hösten rodnande fruktsättningen. I stora delar av Asien utgör sichuanpeppar emellertid en mycket viktig krydda. Tagglösa kulturformer odlas medan vildformerna påträffas i skogar och invid vägkanter. Det är den aromatiska fruktkapseln som används medan själva fröet rensas bort och slängs. Både orixa och sichuanpeppar tillhör familjen Rutaceae (citrusfamiljen), vilken förenklats delas genom de växter med torr fruktkapsel (som Orixa, *Zanthoxylum* och den nämnda *Boenninghausenia*) och de med stenfrukt eller bär (t.ex. *Citrus* och *Phellodendron*).

Fältskiktet var förvirrande rikt. Några arter som var särskilt iögonfallande var: *Boenninghausenia japonica*, *Hosta*, fransiris (*Iris japonica*), ormskägga (*Ophiopogon* sp.), en bräcka liknande *Saxifraga stolonifera*, silverax och hasselört.

11, 12. Ett mäktigt exemplar av avenbokslönn, *Acer carpinifolium*. Bladen börjar skifta i höstfärger. Lägg märke till de motsatta bladen.

13. Japansk mahonia, *Mahonia japonica*.

14. Kamelia växte som buskvegetation i en skog av japansk ädelcypress, *Chamaecyparis obtusa*.

15. Mäktiga exemplar av katsura (*Cercidiphyllum japonicum*) avtecknar sig mot en blå himmel.

16. Sen blomning hos svepehortensia, *Hydrangea involucrata*.

17. De bärlika stenfrukterna hos glaspärlebusken, *Callicarpa* aff. *japonica*.

13

15

16

14

17

Sista stoppet under resan utgjordes av berget Okura, någon timmes tåg- och bussfärd väster om Tokyo (se kartan). Här vandrade vi en led på 400–800 m höjd mot bergstoppen To-no-take. De två viktiga skogstyperna utgjordes även här av barrskog och lövskog.

Vi möttes av en mörk, men rik skog av japansk ädelcypress (*Chamaecyparis obtusa*) där buskvegetationen huvudsakligen utgjordes av kamelia [14], japansk mahonia (*Mahonia japonica*) [13], buskartade tryn, sichuanpeppar, storbladig podokarp (*Podocarpus macrophyllus*), bambu och lönnar. I örtskiktet förekom flera exemplar av japansk jättelilja (*Cardiocrinum cordatum*), någon guckusko, violer och ormbunkar. Längre in ersattes den japanska ädelcypressen av kryptomeriaskog. Skillnaden var så påtaglig att en linje kunde ha dragits genom buskvegetationen. Där kryptomerian tog vid, där upphörde busk- och örtskiktet. Längre upp på berget ersattes barrskogen av ekskog (*Quercus acutissima*) med inslag av bok, japansk idegran, junimagnolia, poppel, japansk avenbok (*Carpinus japonica*) och pagodkornell (*Cornus controversa*). I örtskiktet växte olika kobrakallor.

Sammanfattningsvis

Resan till Japan var framför allt en inspirationsresa för att se de växter vi känner från

våra trädgårdar i sin rätta natur. Det är alltid spännande att uppleva hur naturen kombinerar växterna och försöka förstå vilka förutsättningar de kräver för sin överlevnad. En resa som denna ger även en breddning i ens artkunskap och nyfikenhet om några av de nya växterna kan fungera hemma i Sverige.

Valet av lokalerna vi besökte stödde sig på vad som *Hiking in Japan* (Lonely Planet) rekommenderar i närheten av Nagoya och Tokyo. Mitt sällskap hade sen tidigare resor en gedigen kunskap om landet och dess traditioner, vilket underlättade resan och besluten om vilka lokaler som kunde vara värda ett besök.

Den viktigaste boken bredvid Lonely Planet var helt klart *Flora of Japan* (Jisaburo Ohwi, 1965). Trots att det har kommit en nyare japanflora på engelska vinner Ohwis flora: den går att köpa antikvariskt för drygt tusenlappen och den omfattar en enda stor volym som fungerar helt OK i fält. Den senaste floran omfattar fem otympliga folievolymmer som är slut på förlaget och ofattbart dyra.

Jag kan rekommendera den som är intresserad av växter att åka till Japan! Det är förhållandevis enkelt att ta sig runt, det finns gott om leder för både korta och långa turer och folket är vänligt och tillmötesgående.